

УДК 7.091.01

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-1-9>**Світлана ДЕРКАЧ,***orcid.org/0000-0002-5963-6463**кандидат мистецтвознавства, професор,**заслужений діяч мистецтв України,**професор кафедри режисури естради та масових свят**Київського національного університету культури і мистецтв**(Київ, Україна) snderkatch@ukr.net***Мирослава МЕЛЬНИК,***orcid.org/0000-0002-2553-5509**кандидат мистецтвознавства, доцент,**доцент кафедри режисури естради та масових свят**Київського національного університету культури і мистецтв,**(Київ, Україна) mirchukmmm@gmail.com***Володимир ФІШЕР,***orcid.org/0000-0003-4045-7024**заслужений діяч мистецтв України,**професор кафедри режисури естради та масових свят**Київського національного університету культури і мистецтв**(Київ, Україна) vmfisher@ukr.net*

МАСОВІ ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ВИДОВИЩА ТА СВЯТА В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ: МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто процес формування концептуальних аспектів масових театралізованих видовищ та свят у мистецькому просторі; виведено тематику та класифікацію масових свят; висвітлено спільні та відмінні ознаки видовища та свята. Сьогодні саме масові театралізовані видовища та свята виступають тим культуротворчим чинником, який забезпечує змістовне дозвілля населення та формує естетичні погляди суспільства. За роки незалежності в Україні відбуваються зміни в усіх сферах діяльності людини, зокрема й в індустрії розваг, тому сучасні масові театралізовані видовища і свята стрімко виходять за стереотипні межі драматургії й режисури в новий інформативно-технологічний вимір. У зв'язку із цим актуальним постає питання мистецтвознавчого аналізу даних форм, виявлення їхніх характерних особливостей. Методологія даного дослідження полягає в застосуванні аналітичного, системного й емпіричного методів висвітлення питань щодо практичного втілення масових театралізованих видовищ та свят, визначення їхньої тематики та класифікації за своєрідними критеріями, завдяки яким формується чітка структуризація сучасних мистецьких форм, ідентифікація їхніх фундаментальних засад, характерних особливостей, перспектив розвитку, ознайомлення із творчим процесом створення й подальшої реалізації. У результаті даного дослідження виявлено взаємозв'язок усіх досліджуваних елементів, форм видовищної культури, які утворюють єдину видовищно-розважальну понятійну властивість, що повноцінно відображається лише в системі дозвілля загалом. У сучасному мистецькому просторі саме інноваційні технології відіграють важливу роль, оскільки кардинально реформують візуалізацію масових театралізованих видовищ та свят. Саме технології нині стають рушійною силою в розвитку видовищної культури, а експерименти з новітніми технологіями активно інтегруються в мистецький простір, який занурює глядачів у віртуальний світ.

Ключові слова: видовищна культура, масові театралізовані видовища, масові свята, структура свят.

Svitlana DERKACH,*orcid.org/0000-0002-5963-6463**Candidate of Art History, Professor,**Honored Worker of Arts of Ukraine,**Professor at the Department of Variety Directing and Mass Festivals**Kyiv National University of Culture and Arts**(Kyiv, Ukraine) snderkatch@ukr.net*

Myroslava MELNYK,

orcid.org/0000-0002-2553-5509

Candidate of Art History, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Variety Directing and Mass Festivals

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) mirchukmmm@gmail.com

Volodymyr FISHER,

orcid.org/0000-0003-4045-7024

Honored Worker of Arts of Ukraine,

Professor at the Department of Variety Directing and Mass Festivals

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) vmfisher@ukr.net

MASS THEATRICAL PERFORMANCES AND HOLIDAYS IN A MULTICULTURAL SPACE: ART ANALYSIS

The article considers the process of formation of conceptual aspects of mass theatrical performances and holidays in the artistic space; the subject and classification of mass holidays are deduced; the common and distinctive features of the spectacle and the holiday are highlighted. Today, it is the mass theatrical spectacles and festivals that are the cultural factor that provides meaningful leisure for the population and forms the aesthetic views of society. During the years of independence in Ukraine there are changes in all spheres of human activity, including in the entertainment industry, so modern mass theatrical performances and holidays are rapidly going beyond the stereotypical boundaries of drama and directing in a new information technology dimension. In this regard, the question of art analysis of these forms, identifying their characteristics is relevant. The methodology of this study is to apply analytical, systematic and empirical methods of coverage of issues related to the practical implementation of mass theatrical performances and holidays, determining their themes and classification by specific criteria, which form a clear structuring of modern art forms, identifying their fundamentals, characteristics, prospects development, acquaintance with the creative process of creation and further realization. As a result of this study, the relationship of all the studied elements, forms of entertainment culture, which form a single entertainment and entertainment conceptual property, which is fully reflected only in the leisure system as a whole. In the modern art area, innovative technologies play an important role because they radically reform the visualization of mass theatrical performances and celebrations. Today, technologies are becoming the driving force in the development of entertainment culture, and experiments with the latest technologies are actively integrated into the artistic space, which immerses viewers in the virtual world.

Key words: *spectacle culture, mass theatrical spectacles, mass holidays, structure of holidays.*

Постановка проблеми. Нині невідмінно відбувається інформатизація суспільства в усіх сферах діяльності. У зв'язку із цим тривають трансформаційні процеси й в індустрії розваг, де стрімко зростає цінність якісного дозвілля. Різноманітність новітніх сценічних форм та їх творчих рішень, процес їх формування є невід'ємною компонентою навколишньої реальності. Уся комунікативна, пізнавальна діяльність людей тісно пов'язана з видовищною культурою, яка здатна впливати на ціннісні орієнтації людини, формування художньо-естетичних смаків, мотивувати їхню діяльність у суспільстві.

Початок ХХІ ст. характеризується значним розширенням попиту на якісні театралізовані видовища, які за допомогою інноваційних технологій виходять за межі стандартних культуротворчих механізмів.

Зважаючи на актуальність масових театралізованих видовищ та свят у різні періоди, науковці та теоретики неодноразово звертались до розробки теоретико-практичних положень організації масо-

вих видовищ і свят. О. Логвінова в науковій статті «Тенденції трансформації театралізованих жанрів та форм сучасної видовищної культури» розглядає жанрові різновиди видовищ та їх нові форми, що з'являються на сучасному етапі шляхом синтезу, процес трансформації видовища, сучасні тенденції розвитку видовищної культури. Окрім цього, проводить порівняльний аналіз видовища та свята, аналізує визначення поняття «видовище», його розвиток та становлення в культурі загалом.

І. Богданов та І. Виноградський у підручнику «Драматургія естрадного видовища» розглядають загальні закони, прийоми драматургії естрадних видовищ, різноманітність естрадних жанрів та форм, що допомагає систематизувати структуру видовищно-розважальних форм.

В. Кісін у підручнику «Режисура як мистецтво та професія: Життя. Актор. Образ. Із творчої спадщини» розглядав витоки видовищних форм, їхні специфічні особливості на кожному історичному етапі розвитку.

В. Бабенко, А. Горбов, В. Зайцев, М. Крипчук, К. Станіславська у своїх працях розкривали режисерську специфіку створення видовищних форм, їх естетичне спрямування, методи й форми взаємодії видовищних комунікацій, перспективи вдосконалення та професійного втілення масових видовищ та свят на різноманітних сценічних майданчиках у світлі сучасних технологій, новітні принципи сценографії та художнього оформлення. Вищезазначені автори розглядали питання мистецтва створення даних сценічних форм та видовищної культури загалом, їхньої актуальності та цільової трансляції в маси, трансформації його жанрових особливостей, характерні риси та форми реалізації.

Мета статті – мистецтвознавчий аналіз театралізованих масових видовищ та свят, їхні теоретико-практичні аспекти та структуризація характерних інноваційних особливостей у сучасному полікультурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Масове театралізоване видовище зазвичай за своєю природою епічне, масштабне, поетичне за змістом та монументальне за підбором виразних засобів і формою дії. Соціокультурний потенціал масових видовищ виражається в залученні широких мас у процес творчої комунікації.

До середини ХХ ст. термін «видовище» не був окремою категорією, а вживався як синонім термінів «свято», «масове видовище», «масове свято», «масове дійство», «площинний театр», «вуличний театр». Тому масові видовища – одні з найяскравіших й водночас найскладніших видів театру масових форм. У масових видовищах органічно поєднані елементи площадного дійства та сучасного театру естради, іноді цирку.

Поняття «масове видовище» охоплює багато найрізноманітніших жанрів та форм, як-от театралізовані видовища просто неба, спортивні видовища, меморіальні видовища, видовища у формі мітингу, маніфестацій, театралізованої ходи, карнавалів тощо.

Усі вони мають свої особливості, відмінності, закономірності, засоби виразності й «умови гри», проте є характерні особливості, які їх поєднують: це масштабність дії, монументальність форм, використання найрізноманітніших засобів виразності, що створюють грандіозність дійства, символічні й алегоричні форми побудови змісту, лаконізм, використання образних пластичних метафор, яскравість та видовищність постановочних прийомів.

Масове видовище, як жодна інша форма сценічного мистецтва, у своїй основі має головне призначення – вплив на публіку. Водночас зміст і значення

масових форм мистецтва визначаються не тільки числом глядачів й учасників, а передусім тим, що спрацьовує закон одночасного колективного сприйняття видовища великою масою людей, що у сто разів посилює ступінь емоційного впливу на кожну окрему людину. «Як це не парадоксально звучить, але процес глядацької співучасті у видовищі не менш важливий, аніж конкретний зміст видовищного акту <...> У цьому один із секретів невмирущої популярності видовищної культури, її незмінності, оскільки вона реалізує соборну функцію найбільш безпосередньо, фізично, якщо порівняти з усіма іншими видами культури. Соборна спрямованість видовища суттєво впливає на формування різних видовищ <...> Та й узагалі, більшість постановочних засобів стають зрозумілими як такі, що допомагають здійснювати цю незмінну функцію будь-якого видовища – об'єднувати людей» (Кісін, 1999: 23).

Це складне структурне театралізоване дійство, що складається із суми пов'язаних загальним сюжетним ходом (не сюжетом!) епізодів, які мають свої локальні сюжети, у яких так чи інакше розкривається головна тема видовища.

Особливістю масових видовищ є те, що вони здійснюються в нетрадиційному сценічному просторі. Це можуть бути площі, вулиці, мости, стадіони, зелені театри, палаци спорту, водні та повітряні простори. Місце проведення стає чинником драматургії, що диктує свої закони побудови дії, створює певні умови гри. Наприклад, вирішення стадіонних видовищ, тобто архітектурні його особливості, диктують режисеру вирішення багатьох сценічних завдань, виходячи із кругового огляду дії. Такі масштабні видовища створюють радісну атмосферу, підіймають настрій, викликають радісні та позитивні емоції, концентрують творчий потенціал мас. Особливою значущістю вирізняються масові видовища, які у своїй основі містять конкретну тематику, що розкриває зародження, розвиток, побутування будь-якого населеного пункту.

У мистецькому просторі видовище як розважальна форма розростається до масового дійства. В Україні починають формуватися нові принципи творення мистецьких творів, зростає їхня популярність серед глядачів. Варто зазначити, що модель такого розвитку чітко зорієнтована на розваги, психологічні розвантаження, переосмислення життєвих позицій та емоційне насичення.

Однією з таких форм осмислення життєвого простору людини є свята. З теоретичного погляду вони є перехрестям багатьох наук – філософії, етнографії, історії, фольклористики, релігієзнавства тощо. З організаційно-практичного погляду – це комплекс,

який потребує координації дій багатьох соціальних інституцій. З художньо-творчого погляду свято є синтезом специфічних засобів виразності.

Масове свято характеризується органічністю змісту та дією самих мас. Воно включає дії офіційного, символічного, ігрового, видовищного характеру. Свято є комплексом різних заходів. Вони можуть бути різними за способом втілення теми і проходити на різних сценічних майданчиках, територіально віддалених. Тому свято не має точного терміну початку, продовження й кінця. Йому притаманні форми масштабних соціальних узагальнень, образів, символів, монументальність, масовість, охоплення людей, різних за віком, професією, соціальним походженням. Оскільки свято відображає різні сторони життя народу, держави, людини, то його зміст може розкривати різні тематичні прояви подій, фактів і вчинків, у яких відбиваються ці життєві критерії. Отже, свято можна класифікувати за такими ознаками: за тематикою, за масштабом організації проведення, за місцем проведення, за віком та соціальним походженням аудиторії, сценарно-режисерським рішенням, порами року.

Отже, за тематикою та змістом свята можна розподілити так:

1) *загальнополітичні, історичні свята*. Вони пов'язані з найважливішими суспільно-політичними подіями держави й суспільства;

2) *трудові свята або свята на честь професії*. Кожен вид трудової діяльності, кожна галузь має свою конкретну дату святкування;

3) *літературно-художні свята поезії та мистецтва*. Ці свята присвячуються датам життя та творчої діяльності видатних діячів культури. До цієї групи свят належать міжнародні та республіканські творчі заходи, театральні та музичні фестивалі, а також концерти, шоу, гранд-шоу, присвячені конкретній даті творчої діяльності творчої особистості;

4) *особисто-громадські свята*. Вони пов'язані з пам'ятними датами та подіями із життя конкретної людини або групи людей;

5) *за порами року*. Ці свята пов'язані із природним календарним циклом і поділяються на зимові, весняні, літні й осінні;

6) *традиційно-народні та фольклорні свята*. Ці свята відображають світогляд та звичаї даного народу, формувалися протягом багатьох століть. У них переплелися релігійні обряди та ритуали, народні звичаї та традиції, фольклор і міфологія;

7) *спортивні свята*. Основним змістом цих свят є тріумф тіла та духу. Характерною їхньою рисою є те, що вони нерозривно пов'язані з конкретними спортивними змаганнями — чемпіона-

тами, олімпіадами тощо. У наш час кожен великий міжнародний спортивний змагання мають театралізовану частину — відкриття, закриття, різноманітні мистецькі та культурні заходи.

Сучасні свята класифікуються за масштабом проведення. За цією ознакою вони можуть поділятися на міжнародні, загальнодержавні, міські, районні, певного регіону.

За місцем проведення свята розподіляються відповідно до території проведення. Серед таких місць найбільш популярні стадіони, парки культури та відпочинку, акваторії річок і озер, площі та вулиці міст, спеціальні естради. Великі свята завжди супроводжуються заходами, що проходять у закритих приміщеннях: клубах, палацах культури, концертних установах, концерт-холах, кіно-театрах, центрах дозвілля тощо.

За віком свята проводяться для всіх категорій, окремо для молоді, дітей (дошкільного, середнього шкільного віку, старшокласників). Іноді свята проводяться для таких соціальних груп, як жінки, близнюки, пенсіонери, щойно одружені.

Найбільш важливою вважається класифікація свят за сценарно-режисерським втіленням. За цією ознакою можна виділити: суто масове свято і масове театралізоване видовище.

Масове свято має свої специфічні особливості, закони побудови. Свято завжди передбачає комплекс культурних і художніх заходів, які проходять щодо якоїсь події, у якомусь конкретному місці. Поняття «свято» є ширшим за поняття «видовище». Утім, це не завжди враховується режисерами й організаторами свят.

Свято передусім визначається активною творчою участю великої кількості людей. На відміну від видовища, яке є локальним заходом, свято проходить на великій території. Видовище передбачає обов'язковий розподіл на глядачів та виконавців, чого немає у святі.

Масове свято не передбачає локального сценічного майданчика й по суті не має меж, тоді як масове видовище завжди обмежене певним сценічним майданчиком.

Організація та проведення масового свята передбачають водночас проведення художньої дії на численних майданчиках, локаціях, де учасники й відвідувачі можуть самі вибрати найбільш цікавий та видовищний для них натепер об'єкт, то масове театралізоване видовище чітко повинно зосереджувати увагу на одному об'єкті, що нині має рішуче значення.

Масове свято практично не обмежується конкретним періодом часу, тоді як масове видовище завжди має визначений заздалегідь ліміт часу.

Якщо масове видовище може бути й часто є одним з елементів свята, його фінальною частиною, то протилежне неможливе.

Варто зауважити, що масове свято належить до тих форм мистецтва, які справляють великий емоційний вплив водночас на велику масу людей. Тому важливим компонентом масового свята є глядач, колективний герой.

Масові свята за своїми задумами вирізняються масштабом й монументальністю. Якщо у виставі театру або в художньому фільмі режисер, коли створює образи героїв і наділяє їх індивідуальними якостями, розробляє характери за допомогою психологічних нюансів, мотивувальних учинків, стежить за взаєминами персонажів, послідовно вибудовує перебіг подій, то в будь-якій масовій дії глибоку і значну тему він розкриває через окремі епізоди, різножанрові номери, з'єднує їх спільною ідеєю, метою. Режисер діє на свідомість й уяву учасника та глядача спільними поняттями, масштабними сценічними символами. У цьому і є головна складність режисури масових форм мистецтва, яка має справу з особливим родом драматургії.

Структура свята, яка виникла в античний період, залишається незмінною дотепер: театралізована процесія, кульмінаційна вистава, розважальні заходи. Згадана вище структура залежно від ідейно-тематичної спрямованості свята розвивається в бік збільшення різних за формою акцій і програм. «Тенденції сучасного мистецтва останніх десятиліть демонструють появу нових засобів мистецької виразності та способів мистецького самовираження, що виявляються в яскравому акцентуванні візуально-видовищного аспекту художніх форм. Навіть більше, сучасне видовище все частіше стає не просто об'єктом спостереження, а й середовищем, у якому глядач безпосередньо залучається до самого дійства. Такі зміни пов'язані з тим, що сучасна публіка вже не хоче просто спостерігати – глядач потребує сильніших емоційних вражень і відчуттів, що і сприяє тому, що він стає повноправним учасником видовища» (Станіславська, 2016: 40).

Масштабність масового свята та його режисури проявляється й у кількості виконавців та учасників. Закони сцени вимагають, щоб видовище могло бути сприйнято глядачем повною мірою. Велика відстань від сценічного майданчика потребує використання певних режисерських прийомів та засобів. Головним режисерським прийомом є використання масових символічних дій та мізансцен. «Режисура масових театралізованих видовищ, естрадних видовищ сьогодення потре-

бує постійного розвитку і росту. Сучасність приносить нові технології не лише у виробництво, але й у систему, яка працює на ті чи інші сценічні майданчики, а саме: світлові ефекти, сценічні модульні конструкції, лазери, світлодіодні екрани, звукову техніку, анімаційні проєкції, піротехніку, художнє оформлення, матеріали для виготовлення сценічного одягу, костюмів та декорацій, які використовуються як на відкритих майданчиках, так і в закритих приміщеннях» (Крипчук, 2011: 166).

Тож, варто відзначити, що сценічні майданчики масового свята зумовлюють зміну традиційних уявлень режисера, його творчу концепцію, підходи до художнього рішення, вибору засобів виразності, технічного, світлового та звукового оснащення. «Синтетична природа масових свят та видовищ, стосунки між колективом і режисером спонукають щоразу повертатися до обговорення цих проблем, їх дослідження, і не тільки в контексті цього мистецтва, але в тісному зв'язку з розвитком літератури, сценарної основи й інших мистецтв. У кожному епоху масові свята та видовища були важливим ланцюгом у справі морального й естетичного виховання, у пропаганді гуманних ідеалів, у створенні краси людської праці, у боротьбі за мир, демократію та прогрес» (Горбов, 2004: 15).

Висновки. Отже, можна констатувати, що час потребує оновлення підходів, принципів, прийомів, тобто збагачення філософського й технологічного інструментарію режисера театралізованих видовищ та свят. Видовищні дійства проводяться з величезним розмахом, де кількість учасників й глядачів не обмежена і може досягти навіть декількох сотень тисяч осіб. З огляду на організаційну та творчу специфіку, театралізовані видовища і свята проводяться на імпровізованих сценах, обладнаних світловими засобами та звуковою апаратурою. Обов'язковим є застосування лед-екранів, де транслюється відеозображення того, що відбувається на сцені, або інші відеокартинки, які розкривають та підкреслюють тематичну спрямованість видовища або свята. «Шоу-контент бурхливо розвивається і стає важливою формою соціальної комунікації. Це новий напрям візуальної антропології, який, зайнявши місце між документальним та ігровим компонентом, стає своєрідним способом існування реальності» (Бабенко, 2011: 4). Динамічне творче життя країни, швидкий розвиток та вдосконалення індустрії дозволля зумовлюють кардинальну зміну у створенні та проведенні масових театралізованих видовищ та свят із застосуванням усіх можливих інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко В. Видовищні комунікації: методи та форми взаємодії, естетична норма видовищності. *Вісник Львівського університету*. № 34. С. 4–13.
2. Горбов А. Режисура видовищно-театралізованих заходів. *Фастів : Поліфаст*, 2004. 264 с.
3. Кісін В. Режисура як мистецтво та професія: Життя. Актор. Образ. Із творчої спадщини. Київ : Науково-освітній центр «АЕЛС-технологія», 1999. 104 с.
4. Крипчук М. Проблеми створення масового театралізованого видовища (принципи художнього оформлення). *Наукові записки Тернопільського національного університету імені В. Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»*. 2011. № 2. С. 163–168.
5. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : НАККиМ, 2016. 353 с.

REFERENCES

1. Babenko V. S. Vydovyshchni komunikatsiyi: metody ta formy vzayemodiyi, estetychna norma vydovyshchnosti. [Spectacular communication: methods and forms of interaction, aesthetic norm of spectacle] *Bulletin of Lviv University*, 2011, № 34, pp. 4–13 [in Ukrainian].
2. Horbov A. S. Rezhysura vydovyshchno-teatralizovanykh zakhodiv. [Directing spectacular and theatrical events]. *Fastiv : Polifast*, 2004, 264 p. [in Ukrainian].
3. Kisin, V. B. Rezhysura yak mystetstvo ta profesiia: Zhyttia. Aktor. Obraz: Iz tvorchoi spadshchyny [Direction as art and profession of: Life. Actor. Character: From a creative inheritance]. Kyiv: Vydavnychiy dim "KM Academia", 1999, 104 p. [in Ukrainian].
4. Krypchuk M. V. Problemy stvorennya masovoho teatralizovanoho vydovyshcha (pryntsyipy khudozhn'oho oformlennya). [Problems of creating a mass theatrical spectacle (principles of decoration)]. *Scientific notes of Ternopil National University V. Hnatyuk*, 2011, № 2, pp. 163–168 [in Ukrainian].
5. Stanislavs'ka K. I. Mystets'ko-vidovyshchni formy suchasnoyi kul'tury : monohrafiya. [Artistic and entertaining forms of modern culture: a monograph]; vyd. druhe, pererob. idop. NAKKiM, 2016, 353 p. [in Ukrainian].